

OKRAJ

Diplomný seminár  
**Bc. Vendula Bryndziarová**  
Ateliér Cikán  
ZS 2023/2024

# Obsah

1	Autor v okrajoch.....	3
2	Lynch a pojem okraja .....	4
3	Čo je okrajom?.....	5
4	Hrana .....	7
4.1	Hrana, ktorá je hranicou .....	7
4.1.1	Určené hranice .....	8
4.1.2	Hranice ako bariéry.....	9
4.2	Hrana, ktorá je začiatkom i koncom .....	10
4.3	Hrana, ktorá obklopuje.....	10
5	Rozhranie .....	12
5.1	Nejasné rozhranie.....	12
5.2	Jasné rozhranie .....	13
6	Pokraj.....	14
6.1	Zvyšky .....	14
6.2	Ľudia prichýlení k okrajom.....	16
6.2.1	Nedobrovoľné vystrčenie.....	16
6.2.2	Statusové oddelenie.....	17
7	Prieniky .....	19
7.1	Mierka.....	19
7.2	Intenzita .....	19
8	Stred generujúci okraj .....	21
	Záver .....	24
	Zdroje a citácie .....	25

## 1 Autor v okrajoch

MÔJ VLASTNÝ OKRAJ MÁ NIEKOĽKO FORIEM.  
JE HRANICOU, KTORÚ SA BOJÍM PREKROČIŤ.  
JE NEMOŽNÝM I SNOM.  
JE MIESTOM, DO KTORÉHO NEDOKÁŽEM VSTÚPIŤ  
A MYSLIENKOU, KTORÚ NEDOKÁŽEM NAPLNIŤ.  
JE NIEČÍM, ČO SI VYTYČUJEM  
A V ČOM SA SKRÝVAM.  
JE POKRAJOM MOJICH SÍL.

Môj vlastný okraj má niekoľko foriem.

Je hranicou, ktorú sa bojím prekročiť.

Je nemožným i snom.

Je miestom, do ktorého nedokážem vstúpiť a myšlienkou, ktorú nedokážem naplniť.

Je niečím, čo si vytyčujem a v čom sa skrývam.

Je pokrajom mojich síl.

## 2 Lynch a pojem okraja

Asi k najznámejším dielam v tematike okrajov patrí *Obraz mesta* od Kevina Lyncha (v angličtine – *The Image of the City*). Lynch vo svojom diele skúma mentálnu mapu vďaka, ktorej sa orientujeme a vyznáme v priestore. Pri popise využíva cesty (paths), oblasti (areas, districts), uzly (nodes), okraje (edges), významné prvky (landmarks), ktoré dotvárajú formu akou sa miesto chová či pôsobí na ľudí.

Pojem edge vysvetľuje cez rôznorodé prvky, ktoré generujú rôzne významy. Či už sú to línie, bariéry, hranice alebo švy. Dielo je popísané cez anglickú terminológiu, ktorá ponecháva voľnejšiu interpretačnú možnosť. V českom preklade (a zrejme by sa tak udialo i pri slovenskom) sa mení na „okraj“, ktorý je vhodným výberom pre naplnenie viacerých významov. Niektorí z nás si pojem preberajú rôzne a sem-tam je vyslovený i cez slovo hrana či rozhranie. Dané synonymické spektrum môže skresľovať naše predstavy. Výber frázy špecifikuje. Avšak, slová musíme vnímať v kontexte popísaného. Je nám zjavné, že „okraj“ preberá vlastnosti vyjadrené v texte, ktoré sa učíme vnímať, ale sami si daným pojmom nie sme istí. Jedno slovo je plné rôznorodých výrazov, rôznorodých foriem vnímania podobného.

### 3 Čo je okrajom?

Tak ako edge má i samotné slovo „okraj“ svoje problematické zakotvenie. Je zároveň niečím i ničím. Nasledujúci popis bude len pokusom o špecifikáciu. Prekladom a prepojením významu.

#### Preklad slova **EDGE**

- **(o)kraj** (cesty ap.), breh (rieky ap.)
- ostrie (noža ap.), **hrana** (korčule ap.), hrebeň (hory ap.)
- (pren.) **hrana, hranica, rozhranie** (česky i **pomezí**)
- oriezka (knihy)
- ostrosť, **príkrosť** (aj pren.)
- **pokraj** čoho (úpadku, vyhynutia ap.)
- výhoda, náskok, prednosť

Zvýraznené slová sú výhodné pojmy, cez ktoré sa dá popísať vystavené prostredie (či už vo svojom hmotnom alebo nehmotnom vnímaní).

Pre češtinu (podobne ako slovenčina – rozdielnosť vo význame je minimálna) je význam slova okraj ukrytý v:

- vnější část něčeho, začátek nebo konec; kraj  
(naplnit hrnec po okraj  
uhodit se o okraj stolu = hranu  
okraj cesty/silnice  
okraj listu/papíru = (nepopsaný) pruh při kraji  
psát si poznámky na okraj (čeho) )
- oblast mimo centrum obce ap.  
(bydlet na okraji města/vesnice)
- (přen.) bezvýznamná, druhořadá záležitost  
říct co jen na okraj = mimochodem  
být na okraji zájmu (veřejnosti)  
kniha psaná na okraji básnickovy tvorby = mimo její jádro  
▶ poznámka na okraj;

Preklad i význam slova generujú určité interpretačné prepojenia, ktoré pre účel zjednodušenia popisujem tromi termínmi, ktoré budú základmi pre kapitoly so širším objasnením. A teda:

**Hrana**

**Rozhranie**

**Pokraj**

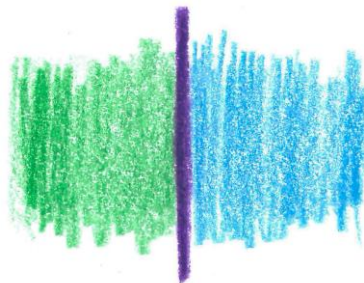


## 4 Hrana

- okraj předmětu • ostrý styk dvou ploch
- úsečka tvořená průnikem dvou stěn tělesa
- pomyslné rozhraní mezi dvěma jevy, oblastmi ap., **hranice**

Hrana je často liniou, ktorá niečo vymedzuje a tvrdí, že jej prekročenie má za následok vstup do rozdielneho územia, priestoru a pod. Podobné tvrdenie sa objavuje aj v Lynchovom texte: „Okraje sú lineárne prvky, o ktorých neuvažujeme ako o možných cestách. Vo väčšine prípadov, ale nie vždy, to sú hranice oddeľujúce dva rozdielne druhy územia...“<sup>1</sup>

Hrana je vlastne danosťou, ktorá niečo obklopuje, je začiatkom či koncom a zároveň hranicou. Prepájajúcou vlastnosťou je práve **VYMEDZENIE**.



### 4.1 Hrana, ktorá je hranicou

Hrana je vo väčšine prípadov vlastne hranicou. A teda:

- pomezí čára oddělující od sebe dvě sousedící plochy, oblasti, státy ap.
- pomyslné rozhraní mezi dvěma jevy, oblastmi ap., předěl, rozmezí

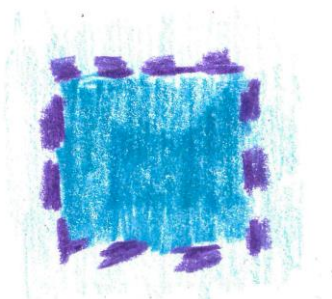
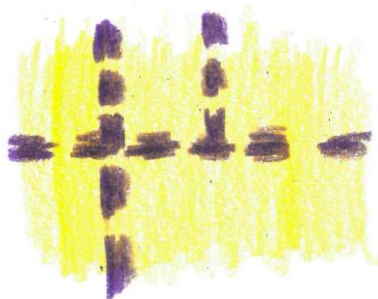
Hrana i hranica je v určitej forme pevnou/hmotnou súčasťou vymedzenia dvoch rozdielnych častí. Prekročením hranice lesa som na poli/lúke, ale zároveň mentálnou formou vymedzenia rozdielnych vecí. Tieto hranice si vytvárame z formálnych/administratívnych potrieb alebo vnútorných potrieb nášho vlastného fungovania a lepšieho pochopenia sveta okolo nás. Každý v sebe máme vnútorné hranice, ktoré neprekráčujeme.

*„Sú skutočné, myslené, ale všadeprítomné; nachádzajú sa priestore, v dokumentoch, mapách a vyobrazeniach ľudskej mysle. Tvorí mantinely, ktorými sa spoločnosť vymedzovala a vymedzuje na základe rôznych ideí, ideológií a záujmových či ovládaných krajín. Odkiaľ až kam?“<sup>2</sup>*

#### **4.1.1 Určené hranice**

Štatutárne hranice štátnych celkov, krajov, miest, obcí, mestských častí, ale i pozemkov či parciel. Sú často hranice, ktoré sme si vytýčili na základe historického vývoja, topografického vplyvu (nádherným príkladom je i Valenova systematika) či majetkových pomerov. Predelenie nemusí byť nutne vnímané, ale dotvára i určité zakotvenie identity (s čím sa identifikujeme). Zároveň dokáže utvoriť príznačný charakter línie, ktorá ovplyvňuje miesto okolo nej. Vytvára určité geografické javy. Napríklad štátna hranica je silná línia. Obce sú špecifikované na základe hranice, u ktorej sa nachádzajú. Dotvára špecifickú formu vrstvy (napr. ľudí s určitou charakteristikou). Veľmi silnou hranicou s týmto charakterom je napríklad slovensko-maďarská hranica. Charakter ovplyvňuje i uloženie „pri hranici“ či „na hranici“.<sup>3</sup>

Zároveň však môže pôsobiť roztrieštene. Hranica je často rozplynutá a ľudia ju nevnímajú. V týchto miestach sa do seba veci určitým spôsobom vlievajú. V Prahe sú to napríklad katastrálne časti či lokality, s ktorými sa ľudia identifikujú. Na hraničných miestach nie sme úplne prepojení (vplyva na nás druhá strana, prípadne niekde „tak celkom nepatríme“).





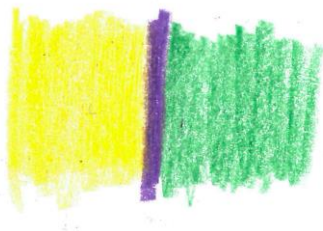
### 4.1.2 Hranice ako bariéry

Hranice, ktoré bránia v priestupe, sťažujú možný pohyb, vizuálne oddeľujú zložky a nasmerujú nás. Rieka nás prinúti zastaviť sa. Prípadne nájdeme oporu v moste a prekročíme ju. Hora nám sťažuje výstup, núti nás prekonať jej formu.

Jednou z vlastností hraníc vo forme bariér je ich **priestupnosť**, a teda tzv. prekročiteľnosť/neprekročiteľnosť. Formy, krajinné útvary, mestá sa skladajú z okrajov, ktoré majú topografický vplyv, z vytvorených prvkov, ktoré vznikli náhodne či so svojím účelom, prípadne pocitov vymedzených plôch, ktoré dotvárajú dojem, že cez priestor nesmieme/nechceme preniknúť. Prekročiteľnosť je daná buď od začiatku alebo je ovplyvnená tým, že si vytvoríme možnosť prekročenia.

Napríklad, cez rieku postavíme most, použijeme loď alebo ju bláznivo preplávame. Je teda vhodné uvažovať nad „neprekročiteľnosťou“ ak si dokážeme nájsť spôsob prekročenia? Ide o intenzitu neprekročiteľnosti. Zemský povrch dokážeme prekonať tunelom, ale bude to zrejme veľmi náročné a finančne nákladné. Je vhodné zvažovať do akej miery sú zásahy vhodné a ako zvýšia hodnotu vykonaného aktu.

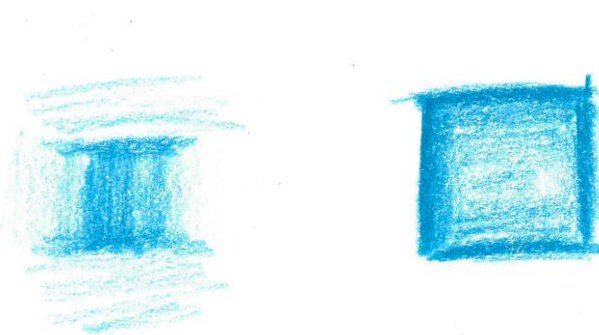
Pocitová neprekročiteľnosť je zase akt, pomyselná línia, ktorá nám z vyššieho princípu zakazuje niekam vstúpiť alebo máme sami pocit, že niekde nechceme preniknúť. Môže byť doplnený o hmotnú formu (napríklad plot). Do tejto kategórie môžu patriť uzatvorené inštitucionálne areály so zákazom vstupu alebo lokality, ktoré vnímame, že patria „určitej“ vrstve a my sa im zámerne vyhýbame. Jedná sa o základnú premisu sebaregulácie, ktorú popisuje Goffman v pojatí triedy cez „zmysel pre miesto“, a teda schopnosť odhadnúť vlastnú pozíciu v sociálnom priestore, ktorá sa prejavuje určitou formou správania.<sup>4</sup>



## 4.2 Hrana, ktorá je začiatkom i koncom

Na krivke času je vnímanie lineárne, všetko prebieha v smere vpred. Tam kde niečo skončí, tak začne niečo nové. Vo fyzickom svete má daná vlastnosť zložitejšie pojatie. Závisí od určenia miesta začiatku a miesta konca. Začiatok je zároveň koncom a koniec začiatkom.

Breh je zároveň koncom i začiatkom vodného toku. Keď k nemu pristupujeme, tak sa s ním stretávame, sme na začiatku nášho poznania či styku. Keď od neho odchádzame, lúčime sa s ním, je na svojom konci. Ide o to, ako na veci prihliadame. Pristupujeme k nim alebo sa od nich oddiaľujeme. Pozeráme sa z vnútra von alebo z vonku do vnútra?



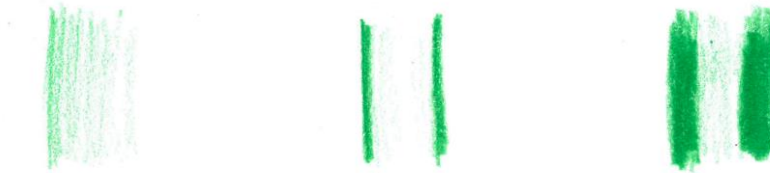
## 4.3 Hrana, ktorá obklopuje

Vonkajšia časť. Zväčša tvorí hranu určitých prvkov vo forme línie, ktorá dokáže dotvoriť charakter.

Príkladom sa stáva prvok cesty. Cesty majú svoju špecifickú úroveň, cez ktoré ich vnímame. Cesty nižšieho stupňa – cesta v prírode, peší chodníček. Ich línie tvoria jemné prvky prírody, ktoré zjemňujú ich formálnosť.

Mestské cesty zase najčastejšie lemujú chodníky, ktoré priamo určujú charakter vozovky. Dôležitejšie cesty, na ktoré máme peší prístup len po ich okraji.

Cesty toho najvyššieho stupňa zase reprezentujú diaľnice a rýchlostné cesty, ktoré nás svojím okrajom, veľmi často zábranou, k sebe nepripustia.



Podobnú analógiu vidí aj spisovateľ Michal Ajvaz v popise vnútornej periférie a pri pozorovaní chovania potokov v meste. „Naproti tomu, potoky v meste akoby nemali žiadnu ideu, málokedy si ich všimame, často ani nepoznáme ich mená – proste tu sú a čas od času sa zjavujú na našich cestách. Potoky taktiež môžu byť skryté pod úrovňou ulice,“ ako je tomu napríklad u Motolského potoku, ktorý je vo veľkej časti zatrubnený či Botiča, ktorý tvorí neprístupnú bariéru v meste.

Citát pokračuje slovami: „.. mimo pole nášho pohľadu, niektoré úseky ich tokov bývajú utajené a ťažko prístupné, niekedy sú viditeľné len zo zadných častí domov či dvorov. (...) potoky ako keby tu neboli, príliš ich nevnímame, pokiaľ nie sú ozvláštnené, orámované.“<sup>5</sup>

U vodných tokov sú to často ich brehy, ktoré hovoria o prístupnosti a dokladajú svoj vzťah k okoliu. Breh dotvára podobu toku. Bez brehu prístupného, je tok len prázdnu hranou/ranou.



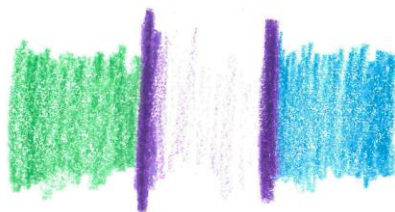
V inej mierke je to i fasáda domu, ktorá na nás pôsobí prívetivo, víta nás cez svoj výklad. Zároveň pri dodaní predzáhradky s hranou plotu, dodá fasáde ďalší charakter. Hrana je vrstevnatá a ovplyvňujú ju línie, ktoré stoja pred ňou.

## 5 Rozhranie

### Pomezí

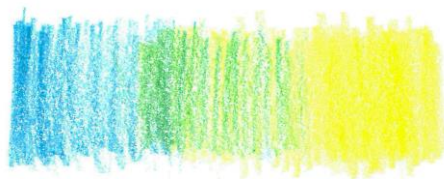
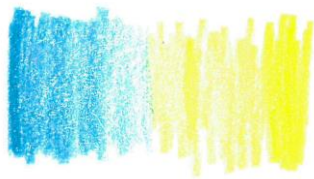
- hranice oddělující od sebe území, země ap.  
obec na pomezí Čech a Moravy  
pomezí regionů/okresů
- rozhraní mezi dvěma věcmi, jevy  
Jeho chování je na pomezí slušnosti.  
dílo na pomezí lyriky a epiky  
pomezí mezi snem a skutečností/dětstvím a dospělostí

Rozhranie (alebo „pomezí“) nie je jasnou líniou, ale tvorí určitú „priestorovú“ či plošnú líniu. Medzipriestor. V priestore ich vnímane v jasnejších formách, ale i tých nejasných.



### 5.1 Nejasné rozhranie

Nejasné rozhrania nemajú špecificky určené hrany. Rozhranie je často len moment prechodu z jedného do druhého, v podstate si ho uvedomuje a vnímame, ale nedokážeme ho pevne definovať. Zároveň tvorí i zjavný „medzipriestor“, v ktorom nie sme úplne ani v jednom či druhom.



## 5.2 Jasné rozhranie

Jasné rozhrania majú svoje určené hrany. Určitý priestor niekde končí a je zvýraznený svojou hranou, avšak za touto hranou stojí akýsi nejasný priestor, ktorý nedokážeme definovať. Priestor bez identity alebo priestor pre nás „chaotickej“ identity.



To čo tvorí určité typy rozhraní je popísané v kapitole: **8 Stred generujúci okraj**

## 6 Pokraj

- místo na obvodu předmětu; kraj, okraj  
bydlet na pokraji města  
být na pokraji propasti  
přen. být na pokraji zájmu
- (kniž.) časový začátek  
být na pokraji svých sil/nervového zhroucení/zkázy  
hospodářství na pokraji úpadku
- přivést/dohnat koho na pokraj čeho = dostat někoho do mezní situace, téměř ho k něčemu dohnat

Výber slova **pokraj** vznikol v následku jednotného i zjednodušeného spoločného pomenovania vecí „na okraji“. Pojmov, ktoré prepadávajú za okraj. Sú bezvýznamnými druhoradými záležitosťami, zvyškami veľkým myšlienok alebo nepremysleným dôsledkom. Sú tiež okrajmi, ktoré sme si medzi sebou vytvorili v nehmotnej sfére a prejavili sa v tom ako vnímame miesta okolo seba.

*„Lidé žijí ve městě, ale město nemusí žít s nimi. Mezi člověkem a jeho městem může být mezera, trhlina, trapné ticho, prázdný prostor.“*

- Josef Kroutvor



### 6.1 Zvyšky

Sú miestami slepej škrvny urbanizmu, nezamýšľanými dôsledkami masterplanu, miesta, ktoré akosi zostali. Často tvoria i to, čo nazývame „vnútornou perifériou“.

Periférie sú zjavné miesta suburbií, rozvolnená zástavba na okrajoch miest, ktorá dorastá do dnes známych „urban sprawl“ či v českom kontexte zvaných „sídelných kaší“.<sup>6</sup>

Podobne sa prejavujú i lokality sídlisk, ktoré sa často rozvíjali v oblastiach mimo historické centrum, ktoré i napriek svojej plánovitosti vytvorili obrovské množstvo zvyškových priestorov.

Pri pojme „periféria“ si nejde vystačiť len s oblastami mimo centrum. „Periférne prázdne miesta sú v meste všade okolo nás. Aj keď mnohé nevnímame, pretože sú malé či naopak sú také veľké, že ich objavíme až pri detailnom pohľade na fotke z vtáčej perspektívy.“<sup>7</sup>

Periféria tvorí miesta vnútorné, ktoré často vznikli ako zvyšky urbánnych pokusov, rozširovaní mesta, scel'ovani malých sídiel do väčších celkov alebo topograficky neprístupných častí, kde nebolo logicky umožnené smerovať akékoľvek zámery. Hovoríme o vnútornej periférii.

Tieto miesta, aj napriek tomu, že sú svojou polohou v centrálnějších územiach sú na akejsi periférii „prevádzky“. Na prudkých svahoch Prahy, po opustenej mestskej infraštruktúre či priemysle, v mestskej divočine u ciest či železnice. Roger Trancik tieto miesta popisuje ako **stratené**. Urbanizované, fyzické prostredie s koncepčne chybným zameraním (nevhodná mierka, umiestnenie, naplň apod.), a zároveň akékoľvek opustené, chátrajúce a neudržované miesto.<sup>8</sup>

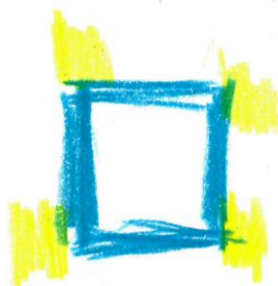
Samozrejme, nejasné priestory získali ďalšie množstvo mien. Stali sa vágnymi terénmi Ignasi de Sola-Moralesa, pustinami (wastelands), brownfieldmi, buffer zónami (parkoviská a nárazníkové zóny dopravy, falošnými pozemkami, nemiestami Marca Augého (miestami bez identity) a mnohými inými.

Nejednoznačné veci vylučujeme z celku. Nemáme tendenciu brať na zreteľ celú škálu zložitostí. Problematické časti mesta riešime ich vylúčením. Zároveň majú tieto miesta nevyjavené kúzlo a mysticitu. Urbexy a rôzne akcie nám dokazujú, že dané priestory s určitosťou hľadáme. Dokážu nás opantať. Neleží ich problém v našej potrebe veci zaradiť, pojať a ovládnuť?



## 6.2 Ľudia prichýlení k okrajom

Ľudia prichýlení k okrajom alebo „sociálne okraje“ popisujú časti, ktoré vymedzujú silné socio-ekonomické podmienky. Oblasť sa na základe týchto socio-ekonomických podmienok dokáže výrazne preukazovať aj vo svojej fyzickej forme. Samozrejme, daný text slúži len pre jednoznačnejšie kategorizovanie a rozpoznanie javov.



Existuje niekoľko spôsobom prichýlenia k okrajom zo spoločenskej perspektívy:

- nedobrovoľné vystrčenie
- statusové oddelenie

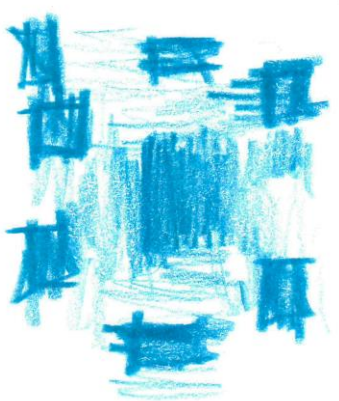
### 6.2.1 Nedobrovoľné vystrčenie

„Mesto hradby prerastá a pôvodné hranice mesta sa stávajú priestupnou líniou. (...) Spolu s tým začínajú byť do mestskej hierarchie zahrňovaní aj tzv. neasimilovaní Cudzinci, blázni, podomovný obchodníci – aj keď len ako trpená súčasť.“<sup>9</sup>

Nedobrovoľne vystrčení, sú tí „chudobnejší“ z našej spoločenskej vrstvy. Sú to ľudia so zlým majetkovým zázemím, drogovo závislí, etnicky rozdielny jedinci, cudzinci (Nemusí tvoriť pravidlo. Cudzinci sú často súčasťou vyššej triedy.) seniory a pod. Jedná sa často o faktory sociálnej exklúzie/vylúčenia. Ide o súbor sociálnych podmienok, ktoré zabraňujú jedincovi v prístupe k právam a ekonomickým, kultúrnym a duchovným zdrojom okolitej spoločnosti. Sociálne vylúčenie môže byť chápané aj ako proces zapríčinený konkrétnou sociálnou situáciou, ktorá tvorí reakciu spoločnosti, a tá následne daných ľudí vylúči. Ďalšou z možností je i je sociálne vylúčenie zapríčinené nedostatočnou alebo žiadnou participáciou v tých oblastiach spoločenského života, ktoré okolitá – teda nevylúčená – spoločnosť bežne využíva.<sup>10</sup>



Komunity ľudí s touto danosťou sa akýmsi spôsobom snažíme odhaliť i v ich hmotnej polohe, teda na miestach, ktorých prebývajú. Príkladom je „Mapa sociálne vyloučených alebo sociálnim vylúčením ohrozených romských lokalít v ČR“ tvorená v rokoch 2007 až 2013, prípadne i iné formy zaužívaných nástrojov územného plánovania.

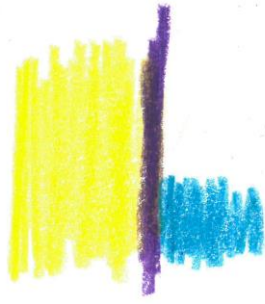


### 6.2.2 Statusové oddelenie

Tvorí skupinu ľudí, ktorá si svoju sociálnu výhodu pretavuje do statusového oddelenia. K veľmi zjavným formám hmotného pojmata sú práve „gated communities“, ktorých rozloženie v rámci Prahy sa vo svojom článku „Uzavreté rezidenčné areály jako symbol postmoderního mesta“ venoval i Tomáš Brabec. Jedná sa o typ rezidenčnej oblasti, ktorá je od okolnej zástavby oddelená stenou a všetky vchody a východy sú strážené, spravidla bezpečnostnou agentúrou.<sup>11</sup>

K ďalším, pomerne typickým formám, môžu patriť vilové oblasti alebo lukratívne miesta, tvorené na základe tržných procesov. Evolučným výberom vznikajú homogénne oblasti pre určenú skupinu ľudí. Takýto okraj preberá formu výhody a ekonomickej vôle, nestáva sa negatívom ani pozitívom pre obyvateľov samotných.

Medzi typy statusového oddelenia by sa dali priradiť i členovia strednej vrstvy vo forme „dobrovoľného vystrčenia“ (push and pull effect), kedy si väčšina týchto osôb naplní požiadavku samostatného bývania, presťahovaním na periférne územie, ktoré tvorí menšiu ekonomickú záťaž na kúpu pozemku/vybudovanie domu.<sup>12</sup>

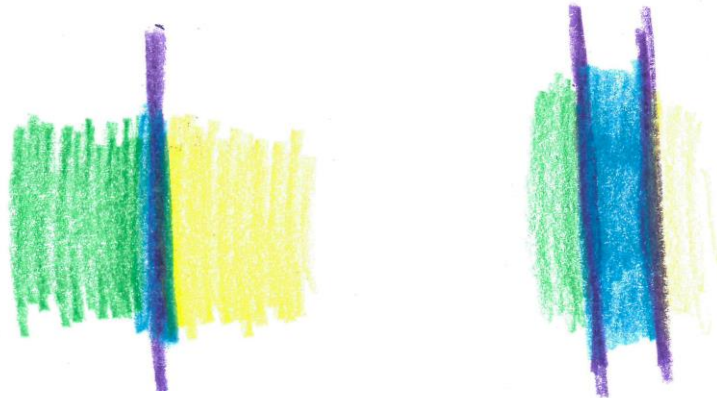


## 7 Prieniky

V predchádzajúcich kapitolách bolo načrtnuté, že to, čo generuje chovanie okrajov bývajú často ich vlastnosti (priestupnosť) prípadne to, ako na dané prvky nazeráme (z vonku alebo z vnútra). Je však možnosť, že okraj je zároveň rozhraním i hranou? Prípadne, je okraj zlúčením viacerých okrajov?

### 7.1 Mierka

Hmotný okraj môže nadobudnúť niekoľko foriem, ktoré závisia od určenia mierky. Rieka môže byť hranou i rozhraním. Ak sa na vodný tok pozeráme z väčšej mierky a posudzujeme napríklad dve oblasti, medzi ktorými sa nachádza, tak je schopný tvoriť hranu. Avšak, zameraním sa na vodný tok ako samostatný priestor nášho riešenia, a teda priblížením našej mierky, je jasnejším rozhraním.



Zároveň, práve mierka dokáže niekedy určiť či je okraj silnou hranou v priestupnosti/prekročiteľnosti. Čím väčší, tým zložitejší.

### 7.2 Intenzita

Nehmotné okraje dokážu generovať hmotné a naopak. Zvyškové lokality sú často miestami periférií a zároveň miestom určite sociálnej vrstvy. Zlučovaním niekoľkých vrstiev narastá intenzita okraja. Okraj sa stáva výraznejším.



## 8 Stred generujúci okraj

Centrum alebo stred či jadro:

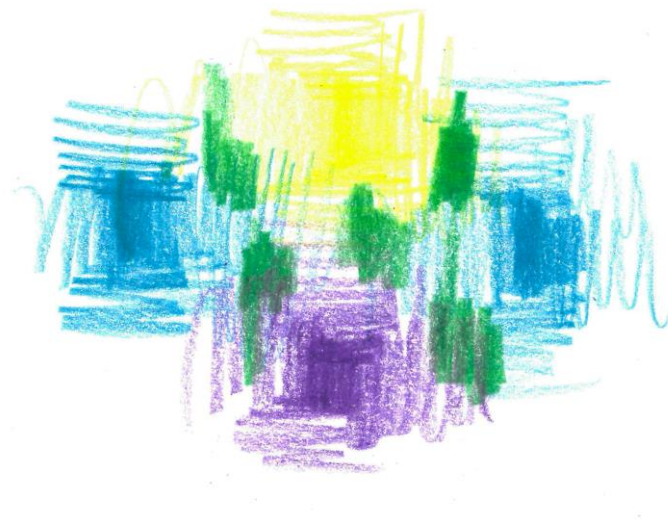
- vnitřní, střední část něčeho
- vnitřní část města, ve které jsou soustředěny obchody, úřady, instituce, kulturní památky ap.
- místo s výrazným soustředěním určité lidské činnosti

„Čo sa najviac podobá, sú mestské centrá.“

Jiří Sádlo vo svojom sprievodnom texte k výstave *Na okraji měst* fotografa Jana Horáčka popisuje, že vo svojej podstate sú mestské centrá rovnaké. Sú to miesta, ktoré sa starajú o najvýraznejšiu kultiváciu nášho okolia i vo svojom jasnom výraze, a teda v tom, čo ho tak náramne odlišuje od periférie. Vzťahy. Bez jedného neexistuje to druhé. „Periféria nie je len splodinou centra... ale tým, čo drží centrum na nohách.“<sup>13</sup>

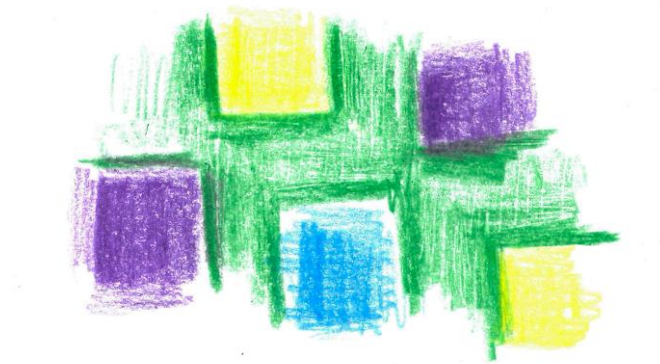
To, čo generuje perifériu je jej jadro a jadro nefunguje bez periférie. V dnešnom pojatí mesta však nemáme len jediné jadro a prevláda funkčná polycentickosť. Tieto centrá/jadrá majú svoje špecifické miesto a identitu. Ako sa od nich oddiaľujeme, tak sa dostávame k ich okrajom. Viac centier tvorí niekoľko možných okrajov a tieto okraje sa pretínajú v špecifických miestach. Čím môžu byť tieto pretnutia a ako sa k nim postaviť?

**Pretnutie** zrejme môže vytvoriť určitý druh **nového jadra**, ktorý generuje prepojenie dvoch identít alebo svoju vlastnú.



Ďalšiu možnosť tvoria už pôvodne spomínané **jasné** či **nejasné rozhrania**, prípadne **hrany**.

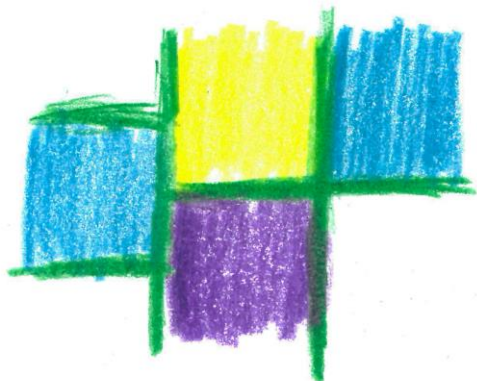
**Jasné** rozhranie má svoje určené hrany a je akýmsi medzipriestorom bez vlastného jadra (napríklad línia lesa), ale možno by bolo schopné vytvoriť zaujímavé miesto s vlastným charakterom.



**Nejasné** rozhranie je medzipriestorom, v ktorom sa prelínajú rozdielne prostredia a my máme často problém vytvoriť tento prirodzený preliv.



**Hrany** tvoria akýsi si zjavný predeľ, s ktorého jedno prostredie priamo prekročí do iného prostredia (v tomto pojatí by sme za hranu mohli považovať i Vltavu v Prahe).



Práve tieto možné okraje na rozdiel od centra hovoria o divokej rôznorodosti. Centrá vyžadujú plán, periférie vznikajú náhodou (často i plánovacou nedbanlivosťou). Sú to chyby a náhody. Sú novou výzvou v posúdení „ako sa k nim postaviť“. Antropológ Radan Haluzík so svojou skupinou nadšencov vágnych terénov hovorí o „inverznom urbanizme. O hľadaní potenciálu neoficiálnych kvalít periférií a zatiahnutím ich do deja „väčšieho“ urbanizmu. Kontextu. „Dnešná krajina rozptýlených predmestí a sídlisk expandujúcich do voľnej krajiny po zjednotení – vťahnutí do deja, prepojenia s kontextom, priamo volá.“<sup>14</sup>

## Záver

Pri vyslovení pojmu „okraj“ pociťujeme určitú negatívnu konotáciu. Slovo v sebe nesie nánosy neprístupnosti, bariér a hraníc nás samotných. Netušíme ako s okrajmi naložiť, sú ťažkými hmotnými a nehmotnými problémami v našej spoločnosti. Potočením nášho postoja k okrajom môžeme využiť inverzný postoj a prisúdiť im hodnoty, ktoré ťažko hľadáme. Sú zároveň smerodajnou možnosťou ako vylepšiť prostredie okolo nás v ich správnom pojatí.

Hrany, rozhrania a pokraje.



## Zdroje a citácie

### Zdroje

- LYNCH, Kevin. *Obraz města*. Praha: Polygon, 2004. ISBN 8072730940
- *Preklady a významy slov: Lingea a Akademický slovník*, odkaz: <https://www.slovníkcestiny.cz/uvod.php> a <https://www.lingea.cz/> [cit. 4.2.2024]
- NEDBÁLKOVÁ, Katěrina. *Tichá dřina*. Praha: Display, 2023. ISBN 9788090890305
- HALUZÍK, Radan. *Město naruby: Vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*. Praha: Academia, 2021. ISBN 9788020030412
- HNILÍČKA, Pavel. *Sídelní kaše*. Brno: Host, 2012. ISBN 9788072945924
- HÁBLOVÁ, Anna Beata. *Nemísta měst: Opomíjená, pomíjivá a míjená místa měst*. Brno: Host, 2019. ISBN 9788075779922
- BRABEC, Tomáš. *Uzavřené rezidenční areály jako symbol postmoderního města*. *Geografie*, 2014 [cit. 4.2.2024] Dostupné z: [https://geografie.cz/media/pdf/geo\\_2014119030278.pdf](https://geografie.cz/media/pdf/geo_2014119030278.pdf)
- AUGÉ, Marc. *Non-Places*. New York: Verso, 2009. ISBN 1844673111

### Citácie

- 1) LYNCH, Kevin. *Obraz města*. Praha: Polygon, 2004. ISBN 8072730940
- 2) SEMOTANOVÁ, Eva. *Hranice v krajinách*. Praha: Academia, 2020. ISBN 9788020030634
- 3) Wikipedie. *Pohraničí* [cit. 4.2.2024] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pohrani%C4%8D%C3%AD>
- 4) GOFFMAN, Erving. *Symbols of class status*. *The British Journal of Sociology* [cit. 4.2.2024] Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/588083>
- 5) HALUZÍK, Radan. *Město naruby: Vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*. Praha: Academia, 2021. ISBN 9788020030412
- 6) HNILÍČKA, Pavel. *Sídelní kaše*. Brno: Host, 2012. ISBN 9788072945924
- 7) HALUZÍK, Radan. *Město naruby: Vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*. Praha: Academia, 2021. ISBN 9788020030412
- 8) FIALOVÁ, Irena. *Architektura a současné město*. Praha: Zlatý řez, 2017. ISBN 9788088033028
- 9) HÁBLOVÁ, Anna Beata. *Nemísta měst: Opomíjená, pomíjivá a míjená místa měst*. Brno: Host, 2019. ISBN 9788075779922
- 10) MAREŠ, Petr, HORÁKOVÁ, Markéta, RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, 2008, *Sociální exkluze na lokální úrovni*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. ISBN 9788074160141
- 11) BRABEC, Tomáš. *Uzavřené rezidenční areály jako symbol postmoderního města*. *Geografie*, 2014 [cit. 4.2.2024] Dostupné z: [https://geografie.cz/media/pdf/geo\\_2014119030278.pdf](https://geografie.cz/media/pdf/geo_2014119030278.pdf)

- 12) HNILIČKA, Pavel. Sídlní kaše. Brno: Host, 2012. ISBN 9788072945924
- 13) SÁDLO, Jiří. Na okraji měst. Zlín: 2015
- 14) HALUZÍK, Radan. Město naruby: Vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy. Praha: Academia, 2021. ISBN 9788020030412

